

KONCZ JÁNOS: PEDAGÓGUSHIVATÁS

Budapest, 1980. Kossuth. 218 oldal.

Az előszót Zibolen Endre írta, melyben elemzi a pedagógus szó értelmezését, és indokolja a könyv megjelentetésének szükségességét. A bevezetésben a szerző tájékoztatja az olvasót könyvének céljáról. E könyv célja: „A pedagógushivatás, a pedagógusképzés és továbbképzés vizsgálatával hozzájárulni időszerű elméleti és oktatáspolitikai kérdések felvetéséhez, és tisztázásához.” Módszerét tekintve, a téma társadalmi megközelítését tartja alapelvének. A könyv négy nagy témakört tartalmaz, és ötvöz össze. 1. A pedagógusok és a munkásmozgalom kapcsolata. 2. Pedagógusok a világ első szocializmust építő társadalmában. 3. A magyar pedagógus-társadalom fejlődése. 4. A pedagógushivatás szocialista társadalmunkban.

Az első fejezet a történelmi előzményekre nyúlik vissza, és azt elemzi, hogyan kerültek a pedagógusok kapcsolatba a munkásmozgalommal. Kiindulópont az 1848-as esztendő, a polgári forradalmak ideje, ekkor kezdődött meg a tanítók szervezkedése. Utal Marx és Engels pedagógiai nézeteire, akik tulajdonképpen a szocialista pedagógiai koncepció első megfogalmazói voltak, és az alapvető kérdésekben adtak irányutatót: nevelés és társadalom, oktatás és termelőmunka kapcsolata, a kommunista erkölcsi vonások kialakítása, stb. A szerző elemzi azt a sokat vitatott marxi megállapítást, hogy a tanító a tanult osztály proletárja. Röviden utal a Párizsi Kommun köznevelési politikájára. Szól Wilhelm Liebknecht szerepéről, és a tőle származó híres mondásról: „A tudás hatalom, a hatalom tudás.” Megemlíti Clara Zetkin tevékenységét, aki erősítette a pedagógusok és a munkásmozgalom kapcsolatát.

Ebben a fejezetben vázolja a szervezett pedagógusképzés kialakulásának szükségességét, és kezdeti szakaszát. Véleményünk szerint ugyan ez a probléma nem kapcsolódik szervesen az első fejezet témaköréhez, de talán a szerző azért foglalkozik vele, hogy rávilágítson arra, hogy a munkásmozgalom szempontjából a jólképzett tanítók megnyerése fontos tényező. Az utópista szocialisták közül Owent úgy említi, mint aki nagy jelentőséget tulajdonított a tanítóképzésnek, és szorgalmazta a tanítóképző szemináriumok felállítását. Marx a „Gothai program kritikája” c. könyvében vetette fel azt a gondolatot, hogy törvénnyel szabályozzák a tanítók képzését. A német Szociáldemokrata Párt mannheimi kongresszusa sürgeti a néptanítók egyetemi szintű képzését. A marxizmus klasszikusai rámutattak arra is, hogy a kapitalista osztályviszonyok között a pedagógustársadalom még nem egységes, e téren változást csak a szocializmus hozhat.

A második fejezet a szovjet pedagógia és iskolarendszer fejlődését tárgyalja, két periódusra bontva a Nagy Októberi Szocialista Forradalomtól 1958-ig és 1958-tól napjainkig. A kiindulópont 1905. Ekkor alapították meg Pétervárott a Szociáldemokrata Tanítószövetséget. Közvetlenül a Nagy Októberi Szocialista Forradalom után 1918. január 21-én maga Lenin írta alá azt a dekrétumot, amely elválasztotta az egyháztól az iskolát. Idézet olvashatunk Lenintől, amely az Internacionalista Tanítók Szövetségének 1918. júniusi kongresszusán hangzott el; „Az új pedagógia feladata az, hogy összekapcsolja a tanítói tevékenységet a társadalom szocialista megszervezésének feladataival.” A fiatal szovjet hatalom már a kezdet kezdetén sokat tett a népiskoláztatás kiterjesztéséért, és ebben a munkában nagy szerep várt a tanítóságra. A Népbiztosok Tanácsa 1919. decemberében rendeletet tett közzé az analfabétizmus felszámolására. Ekkor még több mint 70%-os volt az írástudatlanok száma. A kezdeti szakaszban a szovjet állam nehéz politikai, társadalmi és gazdasági körülmények között szervezte meg a kulturális forradalmat. Idézi a szerző Krupszkaja megállapítását, amely I. Összszövet-

ségi Tanító Kongresszuson fogalmazódott meg: „A pedagógusok kezdenek bekapcsolódni a társadalmi munkába.” Ismeretes, hogy ebben az időben Lunacsarszkij 12 éven át népbiztosként irányította a szovjet közoktatást. A kibontakozás után a töretlen fejlődést az is hátráltatta, hogy a húszas évek végén, a harmincas évek elején túlzott szerepet kaptak a burzsoá pedagógiai irányzatok. („Szabad nevelés”, pedagógia) Tévesen értelmezték a marxizmus alaptételeit. Megkérdőjelezték az iskolák szükségességét és az iskola elhalásának elméletét hirdették. Úgyis mondhatnánk, hogy a kialakuló szocialista pedagógia gyermekbetegségei voltak a felsorolt hibák. Eme helytelen és káros nézetek felszámolását a harmincas évek elejétől párhátározatok sora segítette.

A Nagy Honvédő Háború hatalmas megpróbáltatásokat rótt a pedagógusokra és a tanulóifjúságra is. A fronton és a hátszágban helyállásukat bizonyítja, hogy 1944-ben sok ezer pedagógus kapott kitüntetést, közülük kb. 2000-en Lenin-rendet.

A szerző jó érzékkel emeli ki azokat az oktatáspolitikai intézkedéseket, melyek fordulópontok az iskolarendszer folyamatos korszerűsítésében. Ezek közül hadd soroljunk fel mi is néhány fontos dátumot. 1958-ban lépett életbe a nyolcosztályos iskola kötelező elvégzéséről szóló rendelet. 1964-ben kezdték meg a 10 osztályos iskolai képzés folyamatos bevezetését. 1973-ban bocsájtották ki a Szovjetunió Oktatási Alaptörvényét. Ez rendszerbe foglalja a nevelés, oktatás célját, alapelveit. 1976-ban látott napvilágot „A tanulók nevelésének programja”. A dokumentum a 10 osztályos iskolában folyó kommunista nevelési alapelveket ismerteti. Új vonás benne, hogy a nevelés nyolc fő területét különbözteti meg. Az eddigi hagyományos felosztáshoz még hozzáveszi a pályaválasztásra előkészítést, az állampolgári kötelességekre és a kulturált magatartásra való nevelést. Ebben a fejezetben is kitér a szerző a pedagógusképzés problémáira. Idézi Lenint: „Most a pedagógusok, a tanítók olyan új hadseregét kell kinevelnünk, amely szoros kapcsolatban áll a párttal, a párt eszméivel, amelyet áthat a párt szelleme, amely vonzza magához a munkástömegeket, átítatja őket a kommunizmus szellemével, érdeklődést kelt bennük az iránt, amit a kommunisták tesznek.” Hivatkozik Babanszkij könyvére, amelynek alapján vázolta a jelenlegi pedagógusképzés szerkezetét.

A harmadik fejezettől kezdve a könyv hazai viszonylatban foglalkozik a pedagógushivatás problémákról, a társadalmi fejlődés oldaláról közelítve meg a témát. Akár az előző fejezetekben, itt is a kiinduló dátum 1848. A pedagógus társadalom szerkezetét ekkor az jellemezte, hogy a pedagógusok 90%-a volt néptanító, és 10%-a tanár. Csak az utóbbiak számítottak társadalmilag „a középosztályhoz”. Egy másik jellemző adat, hogy még a századfordulón is az állami költségvetésnek csak 1,5%-át fordították oktatási és kulturális ügyekre. Szól a szerző az 1906-ban megalakult Magyar Tanítók Szabad Egyesületéről. Rövid áttekintést ad az 1918-as Polgári Demokratikus Forradalom és az 1919-es Tanácsköztársaság pedagógiai intézkedéseiről.

E fejezet alcíme: Pedagógusképzésünk vázlatos történelmi áttekintése. Valóban vázlat, mert szinte lexikonszerűen, címszavakban, 10 oldalnyi terjedelemre szűkítve, sűríti a hazai tanítóképzés 200 éves múltját a Ratio Educationistól napjainkig. Így csak megemlíti a fontosabb állomásokat: az 1848-as Első Egyetemes Tanítógyűlés javaslatát, a képzés hármastagozódásáról, 1884-et, amikor a 4 évfolyamú képzést vezették be. Foglalkozik a Horthy-rendszer középfokú szintű 5 évfolyamos tanítóképzésével. Utal az 1924. évi XXVII. tc-re, amely az egyetemen folyó tanárképzést szabályozta, úgyszintén szól e korszak sajátos iskolatípusának, a polgári iskola szakemberképzéséről. Ha társadalmi oldalról szemléljük a pedagógusképzést, nyilvánvaló, hogy túlnyomó többségben a szegényebb néprétegek gyerekei kerültek a tanítóképzőbe. A polgárság „a középosztály” gyerekei az egyetem elvégzése után tanári diplomát szereztek. Ebből világosan kiderül, hogy a pedagógusképzés is követte a társadalmi osztálytagozódás rendjét.

Az utolsó fejezet a jelen korszakról, szocialista társadalmunkról szól. Áttekintést ad a felszabadulás óta eltelt három és fél évtizedről, tárgyilagosan megvallva, hogy e korszak sem volt mentes a belső ellentmondásoktól. Hangsúlyt kapnak mindazok a törvények, intézkedések, melyek alapul szolgáltak a szocialista közoktatás megteremtésére: az általános iskola létrehozása, az iskolák államosítása, az új tantervek bevezetése, kiemelve az 1961. évi III. tc-t, mely a Magyar Népköztársaság oktatási rendszerét iktatta törvénybe. Szól az 1972-es párhátározatról, és ennek kapcsán az oktatás továbbfejlesztéséről. Utal arra, hogy az MSZMP a VIII. kongresszustól kezdve a XII. kongresszusig bezárólag mindig elemezte a közoktatás helyzetét, és értékelte a pedagógusok munkáját.

A szerző nem hallgatja el a hibákat, a negatív jelenségeket, a gondokat. Elemzi pl.: a pedagóguspálya feminizálódásának okait, a képesítés nélküli nevelők alkalmazásának szükségességét. A hazai

pedagógusképzésről írva rámutat a pedagógusképzés összehangoltságának a hiányára. A négyféle intézményben történő képzési formákat nem egységes rendezőelvek szerint alakították ki. Még mindig nincs kidolgozva pedagógustovábbképzési rendszere.

Tulajdonképpen csak az utolsó fejezet foglalkozik a könyv címét adó témával, a pedagógushivatással. Itt is csak utalás történik a pedagógushivatást meghatározó motivációkra, pedig az olvasó ennél többet várna. Bővebben lehetett volna szólni a hivatástudatról, az érzelmi elkötelezettségről, a pálya iránti vonzódás kialakulásáról, és a pályairányítás fontos feladatáról.

Összefoglalva: a szerző nehéz feladatra vállalkozott, amikor könyvét megírta, mert a témáról eddig összefoglaló mű nem jelent meg. Talán ennek tulajdonítható, hogy a könyv szerkezete laza. Az egyes fejezetek akár különálló tanulmányok lehetnének. Nehéz dolog egy szakkönyvnek címet adni, mert óvakodni kell a téma túl tág, vagy túl szűk körülhatárolásától. Egy alcím: „Pedagógus a társadalomban” talán jobb eligazítást adhatna. A szerző érzi a problémát, amikor az utószóban így ír: „Elsősorban arra törekedtünk, hogy a pedagógus helyét, reális társadalmi szerepét és feladatát kutassuk. . . a könyvet befejezve úgy érezzük, hogy többre vállalkoztunk, mint amire szabad lett volna.” De az is igaz, amit mottóként Madách-tól idéz: „Mi, a tudásvágyat szakhoz nem kötők, átpillantását vágyjuk az egésznek.” Ez úttörő vállalkozásért elismerés illeti a szerzőt Koncz Jánost.

A könyv végén az ajánlott irodalomjegyzéket úgy állította össze, hogy az alkalmas legyen az önképzésre. A függelékben 6 táblázatot közöl, ami a könyv második feléhez nyújt segítséget, statisztikai adatokkal támasztva alá az utóbbi 30 év hazai eredményeit.

Meggyőződésünk, hogy haszonnal forgathatják a könyvet a pedagógusok, a pályára készülők és mindazok, akik szívügyüknek tekintik a nevelés, oktatás nemes ügyét.

Vincze András

BÁLINT MÁRIA–GUBI MIHÁLY–MIHÁLY OTTÓ: A POLGÁRI NEVELÉS RADIKÁLIS ALTERNATÍVÁI

Szerkesztette: Mihály Ottó.

Budapest, 1980. Tankönyvkiadó, 153 oldal.

A Tankönyvkiadó új kötete három, lényegében önálló tanulmányt tartalmaz. Az első Mihály Ottóé: „Válság és radikális kiútkeresés”. Mihály Ottó szokatlanul széles könyvészeti megalapozással (egyetlen tanulmányon belül csaknem 200 hivatkozás!) nélkülözhetetlen munkát végzett, amikor magyarul először mutatta be a 60-as és 70-es évek fordulóján kiformalódó új nevelési irányzatot, a radikális pedagógiát. Persze aki elolvassa ezt a tanulmányt – hangsúlyozom: alapmunkáról van szó –, az rögtön tudja is már, hogy „radikális pedagógia” mint irányzat nincs. Vannak azonban sokan, akik magukat radikális pedagógusoknak nevezik, joggal, s akiket még inkább így hívnak az ellenfeleik. Förlépésük társadalmi-gazdasági és kulturális előzményeivel, összefüggéseivel indul Mihály Ottó tanulmánya, majd részletes irodalmi ismertetések alapján, a radikális pedagógia förlépését kíséri végig. Tanulmányának legfontosabb – de legalábbis a legérdekesebb – szakasza a harmadik fejezet, amelyben szintetikusán ismerteti a radikális pedagógusok nézeteinek legfontosabb tételeit. A tanulmány zárófejezete a tényleges gyakorlat alapján kritizálja a radikális pedagógusokat.

Gubi Mihály „Az iskolásított tanulás- bírálata” című tanulmánya leginkább a didaktikusok figyelmét keltheti föl. Arról szól ugyanis, hogy az iskolai tanulás – ahogyan azt mindennapos tapasztalatainkból megismertük – a sokkal szélesebb értelmű, társadalmi tanulási folyamat sajátos változata. Sajátosságai – amelyeket a didaktikában kedvvel elemeznek s amelynek optimalizálására törekcszenek –, voltaképp egy intézményrendszer sajátosságaiból következnek; így tehát ez a tanulási folyamat nem is optimalizálható az intézményrendszer alapvető megváltoztatása nélkül. Maga az intézményrendszer azonban mélyen bele ágyazva a társadalom strukturális viszonyaiba; így aztán megváltoztatása nem is pedagógiai földadat többé – a szó hagyományos értelmében –, hanem társadalomfejlesztési tennivaló. Ezen a ponton Gubi Mihály tanulmánya – amely inkább gondolatokat vet